

Monimuotoiset perheet -verkoston kirjallinen asiantuntijalausunto työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle HE 105/2024 vp Hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuuslain 6 a §:n muuttamisesta

Monimuotoiset perheet -verkosto kiittää mahdollisuudesta lausua kirjallisesti hallituksen esityksestä eduskunnalle.

Verkosto ei kannata toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun velvoitteen poistoa varhaiskasvatuksen toimipaikoilta. Perheiden monimuotoisuus kasvaa ja varhaiskasvatuksessa luodaan erittäin tärkeä pohja lapsen loppuelämän kehitykselle ja koulutukselle. Tämän kannalta on aivan keskeistä, ettei kenenkään lapsen varhaiskasvatusympäristössä esiinny syrjintää ja että lasten ja perheiden yhdenvertaisuutta aktiivisesti edistetään. Verkoston näkemyksen mukaan tämä taataan parhaiten varhaiskasvatuksen toimipaikkakohtaisilla toiminnallisilla tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmillä. Varhaiskasvatuksen ammattilaisia edustavat toimijat, kuten Varhaiskasvatuksen opettajien liitto, sekä varhaiskasvatuksen ammattilaisia kouluttavat yliopistot eivät myöskään kannata hallituksen esitystä.

Verkosto ymmärtää tarpeen ja tavoitteen keventää sekä kuntien että yksityisten varhaiskasvatuksen palveluntuottajien hallinnollisia velvoitteita, mutta näkee, ettei tähän esitykseen valittu keino ole siihen oikea. Yhdenvertaisuuden edistäminen ja eriarvoisuuden torjuminen lapsuudesta saakka toteuttavat lapsen oikeuksia ja ehkäisevät myöhempiä kustannuksia, pahoinvointia ja levottomuutta yhteiskunnassa.

Lapsia koskevissa lainsäädäntömuutoksissa lähtökohtina tulisi olla lapsen oikeuksien sopimus ja muut kansainväliset velvoitteet sekä niiden mukainen kansallinen lapsistrategia, jonka mukaan Suomen tulee mm. edistää suunnitelmallista eriarvoisuutta ja syrjintää ennaltaehkäisevää työtä. Jotta lasten oikeudet eivät jää ylätasoin kirjauksiksi, tulee lainsäädännössä olla myös konkreettisia keinoja niiden tuomiseen osaksi lasten ja perheiden arkea.

YK:n lapsen oikeuksien komitea kiinnitti vuonna 2023 suosituksissaan koskien Suomen viimeisintä määräaikaisraporttia lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanosta huomiota siihen, että kasvatustieteen ammattilaisten osaamista ihmisoikeuksista, vähemmistöjen oikeuksista sekä syrjimättömyydestä tulee vahvistaa. Komitea ilmaisi myös syvän huolensa lasten ja nuorten kokemasta kiusaamisesta ja jatkuvasta syrjinnästä, joka perustuu sukupuoleen, ikään, kieleen ja kansalliseen tai etniseen alkuperään, maahanmuuttajataustaan, vammaisuuteen, seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin, sukupuolen ilmaisuun ja kehon piirteisiin.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lähes 90 prosenttia 3–5-vuotiaista lapsista, eli se myös tavoittaa erinomaisesti lähes kaikki lapsiperheet Suomessa. Varhaiskasvatus on tärkeimpiä mahdollisuuksia tasoittaa perhetaustasta johtuvia eroja alle kouluikäisten lasten osalta, sekä lisätä mahdollisuuksia yhdenvertaisiin sekä yhdenvertaisuutta aktiivisesti edistäviin ikäluokkiin.

Tähän kirjalliseen lausuntoon sisältyy alempana muutosehdotus, joka liittyy lasten, huoltajien ja henkilöstön osallisuuteen suunnittelussa tilanteessa, jossa päädyttäisiin siirtämään varhaiskasvatuksen toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun velvoite kunta- ja järjestäjätasolle.

Rahallinen säästö minimaalinen, laadullinen menetys suuri

Velvoitteen poiston arvioidaan säästävän vuositasolla yhteensä noin 43 904 euroa kuntien peruspalvelujen valtionosuuksista vuodesta 2025 alkaen. Lisäksi yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston valvontakustannusten säästöksi arvioidaan noin 22 500 euroa vuodessa. Tämä on valtakunnan tasolla marginaalisen pieni säästö, joka muunnettuna varhaiskasvatuksen opettajan työksi lapsiryhmässä vastaa karkeasti 1,4 henkilötyövuotta valtakunnallisesti, eli yksittäinen varhaiskasvatuksessa oleva lapsi saisi vuositasolla laskennallisesti 28 sekuntia enemmän varhaiskasvatuksen opettajan aikaa, edellyttäen, ettei säästö vähentäisi peruspalveluiden valtionosuuksia, vaan se ohjattaisiin tosiasiaassa henkilöstöressurssina lasten hyväksi. Nyt kyseessä oleva hallituksen esitys on kuitenkin budjettilaki, eli tarkoituksena on säästää valtion kunnille osoittamista peruspalveluiden valtionosuuksista. Näin ollen on verkoston näkemyksen mukaan harhaanjohtavaa puhua työajan suuntaamisesta enemmän perustyöhön lasten kanssa.

Verkosto näkee, että se, mitä poistolla potentiaalisesti menetetään, on moninkertaisesti arvioituja säästöjä arvokkaampaa. Säästötoimissa ja talouspoliittisessa päätöksenteossa tulisi aina katsoa välittömiä kustannuksia pidemmälle ennalta ehkäisten esimerkiksi eriarvoisuudesta ja syrjinnästä aiheutuvia inhimillisiä ja taloudellisia kustannuksia, jotka voivat ulottua ihmiselämän loppuun saakka ja jatkua jopa ylisukupolvisena pahoinvointina.

Toimipaikkakohtaisen toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun hyödyt

Verkosto näkee toimipaikkakohtaisen toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun hyötyinä mm. seuraavia:

- Toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma on dokumenttia enemmän prosessi, jonka keskiössä ovat työyhteisössä sekä lasten ja huoltajien kanssa käynnistyvät keskustelut ja sen seurauksena tapahtuva toiminnan kehittäminen. Kyse on varhaiskasvatuksen laadun parantamisesta. Kun suunnittelu tehdään

toimipaikkatasolla, se ei vaadi erillistä jalkauttamista tai sitouttamista ja se on luonnollinen osa arkea.

- Toiminnallinen toimipaikkakohtainen yhdenvertaisuussuunnitelma on työkalu, joka vie varhaiskasvatusta ohjaavien lakien ja asiakirjojen vaatimusta yhdenvertaisuuden edistämisestä käytäntöön.
- Toimipaikkojen erityispiirteet pystytään huomioimaan, esimerkiksi kahden kulttuurin perheen lapseen tai adoptoituun lapseen kohdistuvan rasismin tai sateenkaariperheen lapseen kohdistuvan syrjinnän torjumisen osalta. Mitä paikallisempaa yhdenvertaisuuteen eteen tehtävä työ on, sitä vaikuttavampaa se on ja sitä paremmin se kohdistuu oikeaan tarpeeseen. Näin voidaan paremmin taata kaikkien lasten tosiasiallinen yhdenvertaisuus.
- Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu tukevat toisiaan ja voidaan huomioida ihmisten elämässä risteävät erot tehokkaammin kuin silloin, kun tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu tapahtuu eri tasoilla.
- Itse suunnitteluprosessi toimii osaltaan yhdenvertaisuus- ja osallisuuskasvatuksena, kun lapset aktiivisesti osallistuvat siihen.
- Voimassa olevan lainsäädännön velvoite kuulla lapsia, huoltajia ja henkilöstöä tukee yleisestikin hyvää yhteistyötä ja vuorovaikutusta varhaiskasvatuksessa ja perheiden kanssa.
- Se toteuttaa kunta-/järjestäjätasosta suunnitelmaa paremmin Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissaan nro 14 (2013) mainitsemaa valtion vastuuta ennakoivista toimenpiteistä sen takaamiseksi, että kaikilla lapsilla on todellisuudessa yhtäläiset mahdollisuudet nauttia yleissopimuksen mukaisista oikeuksistaan.
- Kaikki esiopetuksessa olevat lapset ovat keskenään samanarvoisessa asemassa mitä tulee yhdenvertaisuussuunnitteluun, eikä suunnitteluvelvoite riipu siitä, järjestetäänkö esiopetus varhaiskasvatuksen yksikössä vai koulun yhteydessä.
- Se lisää varhaiskasvatuksen henkilöstön kiinnostusta oppia lisää mm. perheiden monimuotoisuudesta. Nykylain aikana velvoite on selkeästi näkynyt viimeisen vuoden aikana verkostomme materiaalien ja koulutusten kysynnässä. Tämän seurauksena ammattilaisten osaaminen kohdata monimuotoisia perheitä ja niissä eläviä lapsia vahvistuu, mikä heijastuu myönteisesti lapsiin ja perheisiin.

Riskit, jotka liittyvät toimipaikkakohtaisesta toiminnallisesta yhdenvertaisuussuunnittelusta luopumiseen

Verkosto yhtyy hallituksen esityksessäkin todettuihin riskeihin, jotka liittyvät varhaiskasvatuksen toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun toteuttamiseen jatkossa vain kunta- ja järjestäjätasolla:

- Kun yhdenvertaisuussuunnittelun painopiste varhaiskasvatuksessa siirtyisi toimipaikoista palvelun järjestäjä- ja tuottajatasolle, varhaiskasvatuksen henkilöstöä saatettaisiin kouluttaa aiheesta vähemmän. Lisäksi toimipaikkakohtaisesti käytäisiin todennäköisesti vähemmän konkreettista keskustelua yhdenvertaisuuden tilanteesta ja tarvittavista toimenpiteistä. Tällöin yhdenvertaisuuden edistäminen kärsisi.
- Mikäli yhdenvertaisuuden edistämistyö jäisi muutoksen myötä liian yleiselle tasolle, sillä olisi negatiivisia vaikutuksia erityisesti syrjinnän vaarassa oleviin lapsiin ja heidän perheisiinsä. Kyse on juuri niistä lapsista ja perheistä, joita verkostomme edustaa. Pidämme riskiä todellisenä. Toteutuessaan se on iso takaisku kaikkien lasten yhdenvertaisuudelle ja lapsen oikeuksien toteutumiselle, kun vertaa tilannetta siihen, että nykyinen lainsäädäntö säilyisi.
- Esiopetuksessa olevat lapset ovat oppilaitoksen toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun piirissä, jos esiopetus on järjestetty koulun yhteydessä, ja kuntatasoisen suunnittelun piirissä, jos esiopetus on järjestetty varhaiskasvatuksen toimipaikassa. Eli samassa tilanteessa olevat lapset eivät ole samanarvoisessa asemassa suhteessa siihen, miten syrjintää ehkäistään ja heidän yhdenvertaisuuttaan edistetään.

Lisäksi verkosto näkee seuraavia riskejä varhaiskasvatuksen toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnitteluvetoisuuden viemisellä vain kunta- ja järjestäjätasolle:

- Kuntatasolla tehtävä toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma voi olla varhaiskasvatuksen arkea rasittavampaa, kuin paikallinen suunnitelma: ylätasolta tulevien kirjausten toteuttaminen, joilla ei ole kosketuspintaa toimipaikan jokapäiväiseen arkeen, voi olla työläämpää kuin omien tarpeiden mukaan räätälöidyt toimenpiteet. Näin laskennalliset säästöt eivät toteutuisi käytännössä, mutta varhaiskasvatukseen ohjatut peruspalveluiden valtionosuudet pienenisivät.
- Varhaiskasvatuksen toimipaikat ovat jo nykyisin nojalla valmistautuneet yhteiseen toiminnalliseen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitteluun. Toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman eriyttäminen tuo lisätyötä eikä vastaa tosielämän tarpeita, jossa sukupuoli ja muut henkilöön liittyvät erityispiirteet risteävät.

Muutosesitys – lasten, huoltajien ja henkilöstön osallisuus turvattava

Mikäli eduskunta yllä esitetyistä huomioista huolimatta päätyy hyväksymään hallituksen esityksen ja poistamaan toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun velvoitteen varhaiskasvatuksen toimipaikoilta, verkosto pitää keskeisenä, että kuitenkin säilytetään lasten, huoltajien ja henkilökunnan osallisuus yhdenvertaisuussuunnitteluun. Paras keino tähän olisi verkoston näkemyksen mukaan lain 6 a § 3. momentin säilyttäminen ja henkilöstön sisällyttäminen siihen:

"Lapsille ja heidän huoltajilleen sekä varhaiskasvatuksen henkilöstölle on varattava mahdollisuus tulla kuulluiksi edistämistoimenpiteistä."

Säilyttämällä kuulemisvelvoite, vaikka suunnitteluvelvoite olisi jatkossa vain kunta- tai järjestäjätasolla, parannetaan varhaiskasvatuksen toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnitelman hyväksyttävyyttä, sen sopivuutta paikallisiin oloihin ja suunnitelman käytännön toteutuksesta vastaavien sitoutumista siihen.

Muita huomioita

Verkosto näkee, että hallituksen esitys vesittää joitakin toimenpiteitä, jotka sisältyvät valtioneuvoston nykyisin aikana hyväksymiin ohjelmiin ja suunnitelmiin. Luonnoksessa valtioneuvoston toimenpideohjelmaksi rasismin torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä ehdotetaan muun muassa koko koulutusjärjestelmän kattavaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittämisohjelmaa, jonka tavoitteena on tukea ja seurata lakisääteisten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimista ja parantaa niiden vaikuttavuutta tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisen välineenä. Verkosto näkee, että varhaiskasvatuksen toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun vaikuttavuutta tukee nimenomaan toimipaikkatasoisuus ja siihen liittyvä vuorovaikutus kaikkien osallisten kesken.

Valtioneuvoston periaatepäätöksenä 6.6.2024 hyväksyttyn kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaan sisältyy myös selvitys varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien tueksi ja tietopohjan kartuttamiseksi. Verkosto pitää epätoivottavana, että nyt muokataan lainsäädäntöä, jonka vaikutuksia ei ole vielä ollut mahdollista arvioida. Näin ollen myös lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaan sisältyvä selvitys asettuu hankalaan kohtaan, kun kenttä on tältä osin myllerryksessä. Verkosto toivoo, että varhaiskasvatukselle annettaisiin työrauha toteuttaa yhteiset toiminnalliset tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat ja sitten, kun suunnitelmat ovat ehtineet olla riittävän kauan voimassa ja toiminnassa, arvioitaisiin niiden toimivuutta ja kehittämistarpeita.

Lisätietoja

Sofia Lindqvist, erityisasiantuntija

sofia.lindqvist@monimuotoisetperheet.fi

050 375 0831

Monimuotoiset perheet -verkosto

On kymmenen suomalaisen perhejärjestön yhteistyöverkosto, johon kuuluvat:

- Adoptioperheet ry

- Familia ry
- KÄPY Lapsikuolemaperheet ry
- Lapsettomien yhdistys Simpukka ry
- Perhehoitoliitto ry
- Sateenkaariperheet ry
- Suomen Monikkoperheet ry
- Nuoret lesket ry
- Suomen Uusperheiden Liitto ry
- Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry.

Edustamme yhteensä yli kolmasosaa suomalaisista perheistä.

www.monimuotoisetperheet.fi